

Катерина Мельничук,
магістр історії,
молодший науковий співробітник
Кам'янець-Подільського державного історичного
музею-заповідника

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАМКІВ УКРАЇНИ, ЯК ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ (НА ПРИКЛАДІ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ЗАМКУ)

*«Подорожі і туризм – це наука відпочинку.
Вони мають бути запрошенням відкривати
щось нове, прилучатися і поділяти.
Це те, що мандрівник отримує при
контакті з новими горизонтами».*
Генрі Кейман

У роботі розглянуто сучасний стан і перспективи розвитку фортець і замків, України як туристичних об'єктів. Розкрито механізми, засоби для урізноманітнення та покращення туристичного продукту на території замків, на прикладі Кам'янець-Подільського замку.

Ключові слова: замок, туризм, туристична діяльність, фортифікація, інтерактивна локація, рекреаційна зона.

Туризм впливає на економічний розвиток регіону, видозмінюючи інфраструктуру, споживчий ринок. Одним з пріоритетних напрямів розвитку туристичної індустрії в Україні є замковий туризм. Від стану збереженості замку, фортеці, якості туристичних послуг, які надаються в цих об'єктах, залежить рівень відвідуваності пам'ятки архітектури, а отже туристичний потік до регіону в цілому.

Найбільша кількість замків/фортець збереглися до нашого часу на заході України. За підрахунками експертів приблизно 90% всіх замків та палаців держави розташовані на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Волині, Закарпатті та Хмельниччині [7, с. 132]. Україна має всі перспективи, щоб займати конкурентоспроможну позицію на прибутковому європейському ринку замкового туризму.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану замкового туризму в Україні та визначення методів покращення сфери туристичних послуг в замках на прикладі Кам'янець-Подільського замку.

Основні аспекти замкового туризму досліджували такі вітчизняні науковці як І. Білецька [6], Н. Аніпко [5], О. Колесник [15], В. Петранівський [20], О. Мацюк [17]. Зокрема, роботи дослідниці Н. Аніпко присвячені темі розвитку фестивального туризму на базі замкових комплексів, створення рекреаційних зон. Н. Аніпко наводила приклади використання в туристичній індустрії в Польщі середньовічних замків Мальборгу, Фромборку, Бранув Сандомирському, замку у Варшаві та Кракові [4].

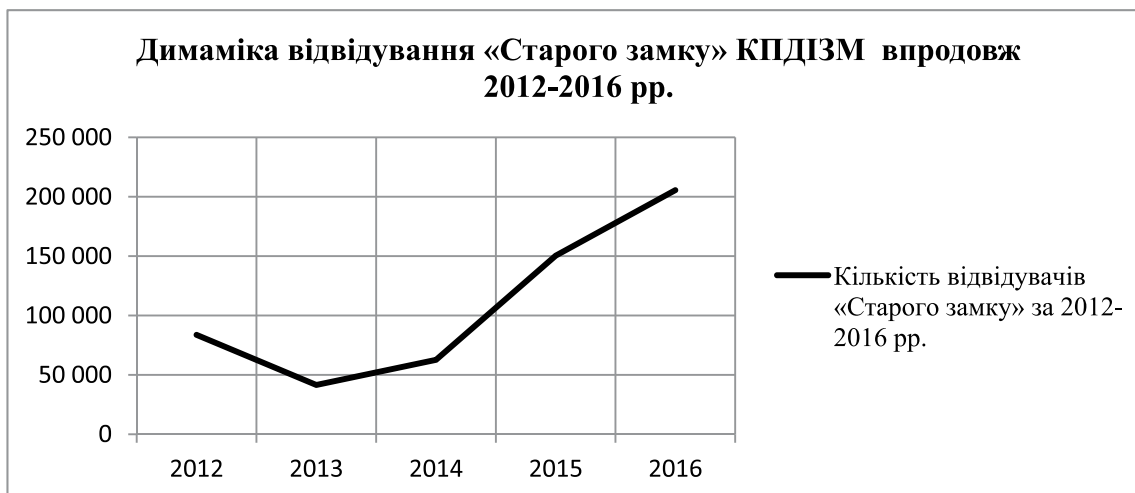
І. Білецька у своїх роботах наголошувала на перспективності розвитку в Україні замкового туризму. Дослідниця підкреслювала на необхідності розширення сфер послуг для відвідувачів замків, переймаючи досвід європейських замків [7].

О. Колесник, Л. Кирилюк і Д. Басюк у контексті дослідження перспектив створення туристичних кластерів в Україні, зокрема на Поділлі, наголошували на важливій ролі замків у цьому процесі. Зокрема, Л. Кирилюк вказувала, що «найбільш потужним туристичним кластером регіону Поділля має бути Кам'янець-Подільський, фортеця якого приймає щорічно понад 200 тисяч іноземних та внутрішніх туристів» [13].

Замки й фортеці в минулому відігравали важливу оборонну роль. В Україні збереглося більше ста середньовічних замків і фортець. Але багато з них сьогодні не використовуються в туризмі та є маловідомими громадськості. Головна причина цього – більшість пам'яток потребують реставрації, відновлення та консервації, а також розвитку інфраструктури, логістики [2, с. 55].

Що стосується великих замкових та фортифікаційних комплексів, які збереглися в кращому стані, то до таких надбавь прикута увага і чиновників, і туристичної індустрії, і пересічних українців, про що свідчать державні програми, створення відповідних заповідників, охоплення замків туристичними маршрутами, розвиток самостійного туризму [8, с. 39].

Кам'янець-Подільський замок – це зразок оборонного укріплення впродовж XIV – початку XIX століть. На сьогоднішній день «Старий замок» Кам'янець-Подільського – це найбільш відвідуваний туристичний об'єкт на Поділлі. «Старий замок» К-ПДІЗ-М має позитивну динаміку [14].

Щодо популярності об'єкту серед мешканців Хмельницької області, то замок у Кам'янці-Подільському переконливо посідає перше місце. Це підтверджують результати соціологічного опитування, проведені дослідницею Н. Аніпко у 2009 році. За результатами опитування, беззаперечним лідером серед замків Хмельницької області, є Кам'янець-Подільський замок, який назвали 74,31 % усіх опитаних респондентів [2, с. 56]. Такі данні свідчать, що увага туристів до «Старого замку» К-ПДІМ-3 переконливо зростає.

Відвідування замків та фортець, зокрема і Кам'янець-Подільського «Старого замку», це послуга, яка користується попитом у багатьох туристичних фірмах. Аналізуючи послуги таких відомих тур фірм України, як «Країна ЮА» [16], «Anga Travel» [1], «Перше екскурсійне бюро» [19] помічаємо низку турів, пов'язаних з Кам'янцем-Подільським. Наприклад, тур фірма «Країна ЮА» пропонує 2-х денні та 4-х денні тури, де Кам'янець-Подільський і Хотинський замки – перлини туру [16]. Тури вихідного дня до Кам'янець-Подільського та Хотина пропонують «Anga Travel», «Перше екскурсійне бюро» та низка інших тур фірм.

Зважаючи на популярність об'єкту серед туристів, Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник, до якого належить «Старий замок», розширює асортимент послуг на об'єкті, створює можливості для співпраці з туристичними фірмами, громадськими організаціями, приватними підприємцями та освітніми закладами. У 2017 році в музеї прийняли програму розвитку замку «Жива фортеця» [21]. Основна ідея програми ґрунтується на принципі – «музей не статичний, музей у русі» [21]. Програма «Жива фортеця» – це послідовність завдань, виконання яких сприяє покращенню сучасного стану замку, урізноманітнює його наповненість, надає тематичного змісту його внутрішнім заходам.

До основних проблемних моментів, які покликано розв'язати програмою «Жива фортеця», належать: вузький асортимент послуг, створення атмосфери занурення в епоху. Здебільшого, пропозиції, які надають замки України відвідувачу, обмежуються виключно екскурсійними послугами. Іншим складним питанням, з яким зіштовхуються замки в Україні, є брак атмосфери, здатної створити в туриста відчуття занурення в епоху. Через це гість не затримується на території замку, а оглянувши його – одразу покидає. Кожен турист мріє відчути себе в атмосфері замкового жителя, упродовж короткого періоду зрозуміти як жили тут люди, що вони їли, у чому були одягнуті, чим займалися.

На прикладі програми розвитку Кам'янець-Подільського замку «Жива фортеця», ми спостерігаємо шляхи вирішення вище згаданих проблем. Серед важливих завдань програми «Жива фортеця» зроблено акцент саме на розширенні асортименту туристичних послуг на території «Старого замку» [21]. Для цього на об'єкті запроваджено наскрізний оглядовий екскурсійний маршрут та тематичні екскурсії. Серед диференційованих екскурсій музей пропонує: нічні театралізовані екскурсії від перших осіб (жителів замку XVII століття) «Легенди старого замку», «Середньовічна казка», «Таємниці старого замку» [10], квест-екскурсії «Історія старого замку» для школярів [10], де у вигляді гри учні ознайомлюються з історією замку, стають безпосередніми учасниками дослідження об'єкту. Обов'язковим на території замку є наявність сувенірної продукції, але за умови, що сувеніри є оригінальні, стилізовано відповідають концепції «Старого замку».

На території об'єкту представлена експозиція «Поділля в ХХ столітті» [22], створена у 2009 році, та нова експозиція «Замкова артилерія» [22], створена у 2017 році. Окремим завданням, яке за умовами програми «Жива фортеця» передбачено виконати, – це створення експозиції «Старий замок» ХІІ-ХІХ ст.

Вагоме значення для створення атмосфери занурення в епоху мають історичні реконструкції та фестивалі, які посезонно відбуваються на території Кам'янець-Подільського замку. Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник спільно з Кам'янець-подільським Військово-історичним товариством та іншими об'єднаннями реконструкторів щороку проводять фестивалі «Археологічний пікнік» [11], міжнародний лучний турнір «Кам'яна стріла» [18], всеукраїнський фестиваль «Остання столиця» [11], фестиваль живої історії «Shcola militaria» [11].

Для створення анімаційного середовища, формування в гостей замку кращого сприйняття подій з історичного минулого «Старого замку», Кам'янець-Подільський музей у 2017 році розробив проект «Ремісничє містечко» [21]. Його стратегічна мета – створення на території замку нових ремісничих майстерень та активних зон. Для реалізації проекту Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник співпрацює з народними майстрами та ремісниками, приватними підприємцями на чітко окреслених умовах. Бажаючи долучитись до проекту «Ремісничє містечко» [21] подавали мотиваційні листи та історичні довідки про власне ремесло. У історичних довідках майстри обґрунтовували, що їхнім видом діяльності займались у Кам'янці-Подільському у ХVІ-ХVІІІ ст. У результаті реалізації проекту на території замку створено тематичні ремісничі локації: гончарська майстерня, пекарня, замкова кухня, локація з карбуванням монет та лучний тир. Туристи мають можливість як спостерігати за процесом виготовлення ремісничої продукції, так і безпосередньо долучитись до виготовлення продукту, замовивши майстер клас.

У рамках проекту «Ремісничє містечко» існує можливість розвитку інших видів ремесел на території замку, створення нових інтерактивних локацій. Природніми тут були б ковальські, ливарські, бондарські та ткацькі майстерні. Пріоритетним завданням має стати створення на території замку відповідного стилізованого дитячого майданчику, де найменші відвідувачі зможуть пізнавально проводити дозвілля.

Отже, увага туристів прикута до добре збережених замків, популярністю серед яких користується Кам'янець-Подільський «Старий замок». Для створення якісного туристичного продукту на об'єкті Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник урізноманітнює туристичні послуги. Запроваджені програми та проекти працюють та дають позитивні результати. Серед основних здобутків, які були отримані в результаті реалізації програми «Жива фортеця» є:

- створення експозиції «Замкова артилерія»;
- відкриття ремісничих локацій, де відвідувач долучається до інтерактивних заходів;
- збереження та популяризація народних традиційних ремесел;
- розширення спектру та якості туристичних послуг, через залучення підприємців, митців, аніматорів, реконструкторів до співпраці з замком;
- збільшився час перебування туриста на території замку;

Використання нових ідей для урізноманітнення дозвілля туриста в замку потребує відкритості до співпраці з громадськими організаціями, закладами освіти, туристичними фірмами та приватними підприємцями. Саме гнучка політика музею, як туристичного об'єкту, гарантуватиме замку популярність, а отже й конкурентоспроможність на світовому та вітчизняному туристичних ринках.

Список використаних джерел і літератури

1. Anga Travel. Тур вихідного дня «Кам'янець-Подільський-Хотин». [Електронний ресурс]. <http://angatravel.com.ua/ua/avtobusny-tur-v-kamyanets.html>
2. Аніпко Н. Думка громадськості щодо туристичного використання середньовічних замків і фортець в Україні / Н. Аніпко, О. Мельник, К. Мельничук // Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. – Вип. 483. – Сер. Географія. – С. 55-60.
3. Аніпко Н. Розвиток фестивального туризму в середньовічних замках та фортецях України / Н. Аніпко // Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія. – Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2010. – С. 188-199.
4. Аніпко Н. Середньовічні замки Польщі та їх використання в туристичній індустрії / Н. Аніпко // Замковий туризм Тернопільської області: проблеми та перспективи розвитку: матер. міжнар. наук.-пр. акт. конф. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – С. 132-136.
5. Аніпко Н. Сучасний стан рекреаційно-туристичного використання середньовічних замків та фортець Карпато-Подільського регіону України / Н. Аніпко // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету. – 2010. – Вип. 28. – Сер. Географія. – С. 120-125.

6. Басюк Д. Кластерна модель як фактор підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту міста Кам'янця-Подільського / Д. Басюк // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 40-42.
7. Білецька І. Сучасний стан і перспективи розвитку замкового туризму в Україні / І. Білецька // Збірник наукових праць: Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2011. – № 31. – [Електронний ресурс]. – http://tourlib.net/statti_ukr/bilecka.htm
8. Жукова О. Створення ансамблевих музеїв на основі фортифікаційних споруд в Україні як метод їх музеєфікації / О. Жукова // Археологія & Фортифікація України: зб. матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2015. – 324 с.
9. Іващенко А. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні / А. Іващенко, А. Маценко // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). [Електронний ресурс]. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/32.pdf>
10. Інтерактивні послуги музею / Кам'янець-подільський державний історичний музей-заповідник. [Електронний ресурс]. – <http://muzeum.in.ua/index/poslugi/>
11. Календар заходів на 2017 рік / Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник. [Електронний ресурс]. – <http://muzeum.in.ua/nash%D1%96-zahodi/kalendar/>
12. Кеймен Г. Шаленство масового туризму / Г. Кеймен // Збруч. – 2017. – 14 серп. [Електронний ресурс]. – <https://zbruc.eu/node/69643>
13. Кирилюк Л. Перспективи створення туристичних кластерів на території Поділля / Л. Кирилюк // Геополітика, 2014. – Т. 10. [Електронний ресурс]. – <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10>
14. Кількість туристів у місті зростає / Офіційний веб-сайт Кам'янець-Подільської міської ради. [Електронний ресурс]. – <http://www.kam-pod.gov.ua/novini/town-news/item/10578-killist>
15. Колесник О. Кластерна модель розвитку туризму в Україні / О. Колесник // Економіка. Управління. Інновації, 2009. – № 1. [Електронний ресурс]. – http://tourlib.net/statti_ukr/kolesnyk.htm
16. Країна–UA. Тур «Чернівці-Кам'янець-Подільський-Хотин» <https://kraina-ua.com/ru/tour/chernovtsyi-kamenets-podolskiy-hotin>
17. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки / О. Мацюк. – Львів: Центр Європи, 1997. – 200 с.
18. Міжнародний лучний турнір «Кам'яна стріла» / Офіційний веб-сайт Кам'янець-Подільської міської ради. [Електронний ресурс]. – <http://www.kam-pod.gov.ua/component/search/>
19. Перше екскурсійне бюро. Тур в Кам'янець-Подільський-Бакоту-Хотин-Кривче. [Електронний ресурс]. – <http://www.primetour.ua/uk/excursions/weekend/tur-v-kamenec>
20. Петранівський В. Туристичне краєзнавство / В. Петранівський, М. Рутинський. – К.: Знання, 2012. – 575 с.
21. Проект Жива Фортеця / Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник. [Електронний ресурс]. – <http://muzeum.in.ua/proekti>
22. Старий замок / Кам'янець-подільський державний історичний музей-заповідник. [Електронний ресурс]. – <http://muzeum.in.ua/obkti>